

09.2022

ЗАЩИТНИЦИТЕ
НА КОЛУМБИЯ

УНИКАЛНИТЕ
МОРСКИ КОНЧЕТА

NATIONAL GEOGRAPHIC БЪЛГАРИЯ

Как се е зародил нашият свят

ФОТОГРАФСКА ОДИСЕЯ
НАДНИКВА В ДРЕВНОТО
МИНАЛО НА ЗЕМЯТА
И ПОЯВАТА НА ЖИВОТА

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG

ISSN 1312-6571

5,99 лв.

09 >

9 771312 657664

СЕПТЕМВРИ 2022

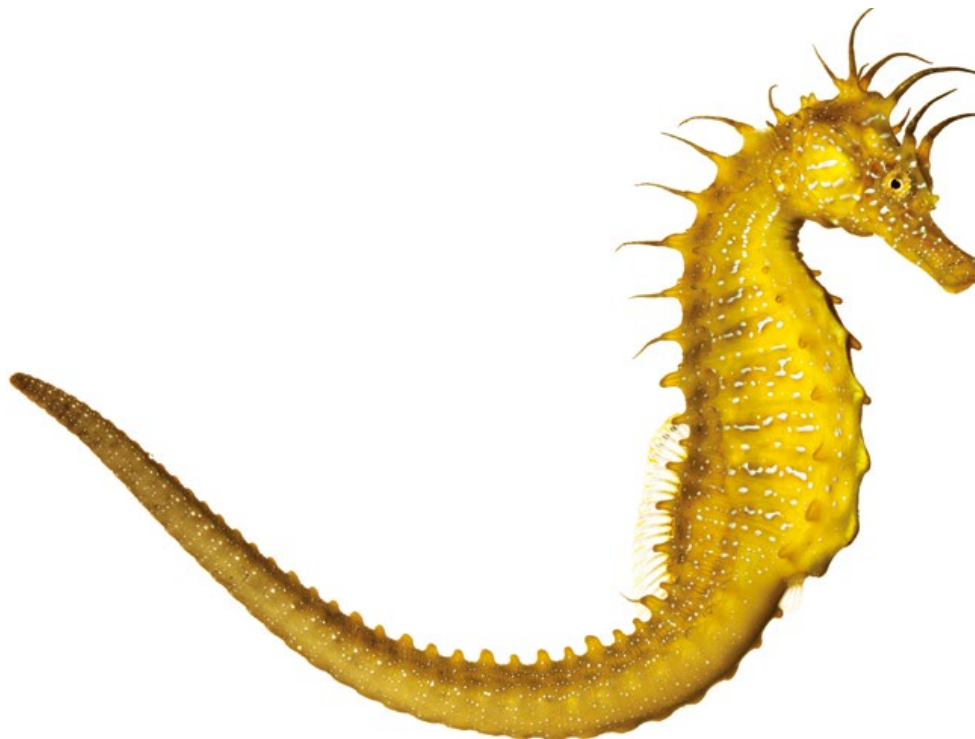
ЗАРАЖДАНЕТО НА ЗЕМЯТА • ЗАЩИТНИЦИТЕ НА КОЛУМБИЯ • РИВАРИТЕ ОТ ГАНА • МОРСКИ КОНЧЕТА

СЪДЪРЖАНИЕ

На корицата:

Детството на Земята е съпътствано от гигантски вулканични изригвания. Процесът продължава и днес с изригването на вулкана Тавурвур в Папуа Нова Гвинея.

СНИМКА: ОЛИВИЕ ГРЮНЕВАЛД

СТАТИИ

Корени: зараждането на Земята

Фотографска одисея надниква в древното минало на Земята и излага на показ красотата и необятността на неопитомената природа. Снимките ни повеждат на пътешествие през бурната история на планетата и ни разкриват първичните геофизични процеси, чиято кулминация било възникването на живота.

ТЕКСТ: ЕВА ВАН ДЕН БЕРГ
СНИМКИ: ОЛИВИЕ ГРЮНЕВАЛД
..... стр. 28

Защитават земята си и плащат с живота си

От 2016 г. насам 1297 обществени водачи в Колумбия са били убити, след като са оказали съпротива на строителни компании и наркокартели. Автохтонни водачи, учители, фермери и други са били взети на мушка, след като са говорили против вредите върху техните земи и култура.

ТЕКСТ: ДЖОРДАН САЛАМА
СНИМКИ: ФЛОРЪНС ГУПИЛ
..... стр. 54

Водата заг нас

В бурните води край бреговете на Западна Африка риболовът не е само за смелите – той е традиция, определяща облика на крайбрежните общности и тяхното уважение към природата.

ЕСЕ: НИИ АЙКУЕЙ ПАРКС
СНИМКИ: ДЪОНИ ДАЙО
..... стр. 74

▲ Странните морски кончета

Те сякаш са направени от части от други животни, мъжкият ражда и все още имаме много да учим за тях. Сега тези уникални риби са застрашени.

ТЕКСТ: ДЖЕНИФЪР С. ХОЛАНД
СНИМКИ: ДЕЙВИД ЛИЙТШАУГЪР
..... стр. 88

КРАСИМИР ДРУМЕВ

Отговорът?

Разбира се, много се зарадвах когато научих, че наши ученици са се окичили със злато и сребро на престижна международна олимпиада по математика. За пореден път наши деца са доказали колко са добри в тази материя и какви прекрасни треньори имат.

Споделих радостта си с моя приятел Ханс, германец, който живее от доста години в България. Той ме поздрави, но не се изненадах от следващите му думи: „А би ли ми казал какво е националното равнище на обучението ви по математика. Май не е особено високо“.

Такъв е Ханс, прагматик, негов изключенията не го интересуват много-много. И ми разказа как сме изгубили възможността германци да построят именно в България високотехнологичен завод, защото не ни достигат квалифицирани инженери и техници.

Ханс ми припомни един забравен вече факт. По времето на соца на поредните летни олимпийски игри България винаги беше сред отличниците по брой на спечелените медали. На първо място беше Советският съюз, следваше несъществуващата днес Германска демократична република и сред другите първенци идваше ред на нашата държава. Веднъж Ханс добави с леко иронична усмивка: „Целият свят знае за изумителния рекорд на Стефка Костадинова при скока на височина. Не знае обаче за равнището на вашия масов спорт. Май защото не е особено високо“.

И взе че ми каза факт, който буквално ме потресе. Един гимназист, син на негов приятел, учел в елитно математическо училище, но ходел и на частни уроци по...

математика. „Не е възможно! – отвърнах аз. – Та нали там са само деца генийчета?“ Оказва се, че не едно и две деца вземали частни уроци.

Разговорът с този германец се прехвърли на тема частните уроци. Обясни ми, че в неговата родина таква неща няма, докато в България учители дават частни уроци по какви ли не предмети. Това си е истинска индустрия, казва ми Ханс. Сива наистина, не се плащат данъци, нито пък се внасят отчисления за социални осигуровки. А хонорарите са от високи по високи. Чисти 80–100 лева на час, които влизат в джоба на преподавателя и никъде не се регистрират.

Верен на себе си, Ханс добави: „У вас много се говори за реформи. Искате да ги правите навсякъде – в образованието, здравеопазването, съдебната система. Чудесно е това, но защо тѣпчете на едно място? Несъмнено причини много, но една сред тях е сивата икономика, възможността под масата да се получават пари от учители, лекари, съдии и прокурори. Кой от тях ще се откаже от доходите си, получавани на черно?“

Ще узнаем ли някога отговора?

ОТ 1888 Г. НАСАМ
СПИСАНИЕТО
Е ИМАЛО
11 ГЛАВНИ
РЕДАКТОРИ

Запознайте се с новия главен редактор

ТЕКСТ: НЕЙТЪН ЛЪМП СНИМКА: МАРК ТИЙСЪН

КОГАТО БЯХ ДЕТЕ и растях в малко градче в Уисконсин, бях ненаситен читател с еkleктичен вкус. През някоя седмица се задълбавах в кометите. После – в китовеите. В Херкулан. В тектонските плочи. В Сенегал. Прочитах неццо, което разпалваше интереса ми, и се отправях към библиотеката, за да намеря книги, от които да науча повече.

Имах късмет, че баба ми – човек, който ме научи на много за ползите от това да запазя любопитството си за цял живот – подари на семейството ми абонамент за *National Geographic*, когато бях на 8–9 години.

Доста често катализаторът на някоя от новите ми мании беше статия в списанието, която ми разказваше за нещо, което не знаех, че съществува, или пък знаех, но не го разбирах.

Когато станах по-голям, *National Geographic* отвори очите ми за чудесата на нашия свят. Това, което откривах на страниците му, ми помогна да си изградя по-цялостна и нюансирана картина за планетата ни – за нейното величие, за предизвикателствата и преди всичко – за възбуждащото разнообразие от хора, места и неща. Именно *National Geographic* ме вдъхнови да изляза навън и да започна да изследвам сам. Опитът да преживея повече от нашия свят не само увеличи знанията ми; той подсили важността и неотложността на това да опазим и защитим планетата си.

Въпреки че това е първият брой на *National Geographic*, на който съм главен редактор, нашият невероятен талантлив екип го създаде почти цяло преди моето постъпване. Благодарен съм за възможността да се представя на страниците му и за мен е чест да бъда асоцииран с организация,

която е имала толкова огромно влияние в живота ми. В идните месеци ще съставяме планове за бъдещето на *National Geographic* в опит да останем също толкова необходими, релевантни и авторитетни както винаги. Развълнуван съм от онова, което сме ви подготвили, и се надявам да се присъедините към нас в това пътуване.

В щаба на *National Geographic* във Вашингтон, окръг Колумбия, архивът на списанието е пълен с броеве, които помня от детството си, включително този брой от май 1986 г., с главната статия за Серенгети.

ФОТО СВИДЕТЕЛСТВО

NATIONAL GEOGRAPHIC

СНИМКИ: МЕДИНА СЕЙДЖ ДАГЪР

ПОГЛЕД КЪМ ЗЕМЯТА ОТ ВСЕКИ ВЪЗМОЖЕН ЪГЪЛ

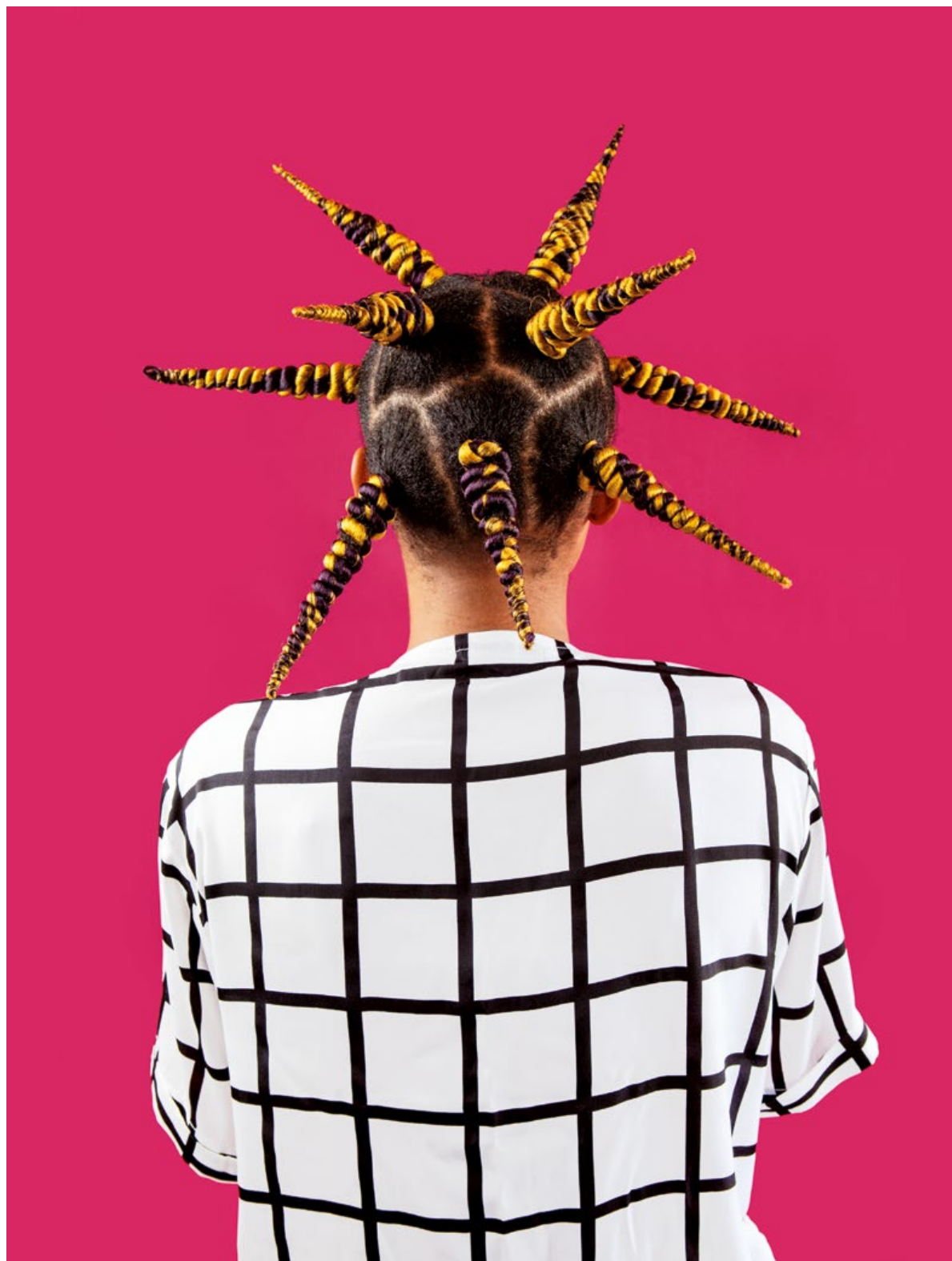
Със своя проект *Chroma* фотографката и художничка Медина Сейдж Дагър отдава почит на Джей Ди Окхай Огжейкере (1930–2014), фотограф, прочут с черно-белите си кадри на сложните прически на нигерийските жени. Консултант на проекта е Уника Мукан.

КОСАТА ИЗДАВА КУЛТУРАТА

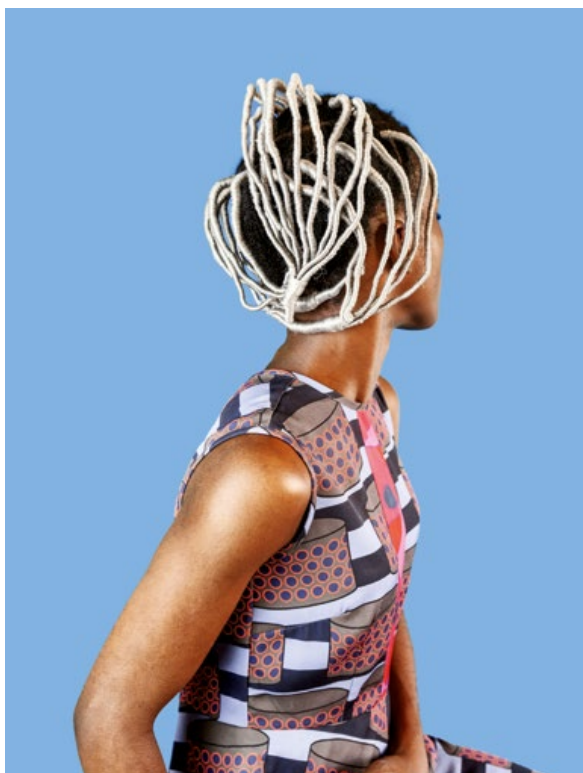
Фотографи от две епохи показват значението на красивите нигерийски прически

БР. 09 (203)

Експресивните стилове на нигерийските жени включват облекло и аксесоари в ярки цветове, „а сред по-младите и по-смелите от тях – цветна, впечатляваща коса“ – казва писателката Айодеджи Ротинва.

За направата на прическите за проекта *Chroma* били използвани цветна вълна, допълнителни кичури, лак за коса, боядисани черупки от морски охлюви каури и дървени пръчици за шишчета, за да се оформи структурата.

ПРЕДИСТОРИЯТА

ФОТОГРАФИ ОТДАВАТ ЧЕСТ НА КУЛТУРАТА И ИСТОРИЯТА,
ВПЛЕТЕНИ В НИГЕРИЙСКИТЕ ПРИЧЕСКИ

ПОЧТИ ПОЛОВИН ВЕК прочутият фотограф Джей Ди Окхай Оджейкере (1930–2014) документирал хиляди сложни, предизвикващи гравитацията прически, които били на мода в родната му Нигерия след извоюването на независимост от Британската империя през 1960 г. Преди това те били социални маркери, символизиращи брачния статут, етническият произход, социо-икономическият статус. С постигането на независимостта прическите възприели и политическо значение.

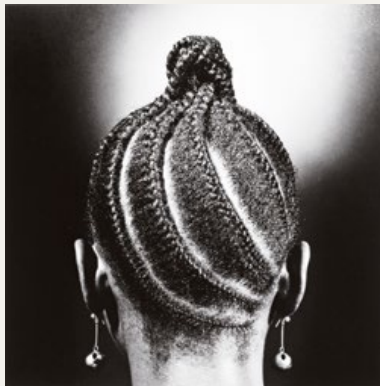
Работата на Оджейкере изглежда е имала тройна цел. Той уловил възраждането на традиционните прически, на които не се гледало с добро око през колониализма. Документирал иновациите в прическите, докато гражданите си възвръщали своята идентичност. А след време подходът му станал по-архивен, за да запази паметта за стиловете пред лицето на глобализацията.

Фотографката Медина Сейдж Дагър, родена в Калифорния и живееща в Лагос, започнала проекта си през 2017 г., около 50 години след като Оджейкере поставил началото на своя. Тя заема много от визията му, но не и колорита: неговите портрети са черно-бели, нейните бликат от цветове.

Днес в нигерийските градове прическите са по-декоративни, но все още могат да изразяват позиция. Смелите, фантастични коси, които Дагър показва – дори и да са само индивидуален моден избор, – могат да се приемат като бунт срещу нормите. „Хубаво е, че можем да се съберем и да се обединим – казва тя, – както и че можем да отпадем почит на своите разлики и миналото си.“

С новия си проект за прическите Дагър продължава традицията, като документира културата, както е правил Оджейкере.

— АЙОДЕДЖИ РОТИНВА

Оджейкере заснемал открояващи се прически (вляво). Стилът *ониле гогоро* (вляво) бил препратка към небостъргачите, построени в Нигерия след Независимостта.

В защита на паразитите

НЯКОИ СА ВРЕДНОСНИ И ГНУСНИ – НО ТЕ УРАВНОВЕСЯТ ЕКОСИСТЕМИТЕ И ИЗБИВАНЕТО ИМ МОЖЕ ДА ОБРЕЧЕ ПЛАНЕТАТА НА ГИБЕЛ

ТЕКСТ: ЕРИКА ЕНГЕЛХАУПТ

ДОКАТО РАСТЯЛА, Челси Уд мечтаела да стане морски биолог и да изучава големите и вълнуващи животни, които биолозите наричат харизматична мегафауна. Вместо това по време на стаж от колежа се оказала над микроскоп, взираеща се във вътрешностите на охлюв.

Като малка често откъсвала сциците морски охлювчета от скалите по бреговете на Лонг Айленд и ги събирала в кофи, но така и не била поглеждала вътре в някое от тях. Затова сега счупила черупката и видяла през окуляра „хиляди малки бели неща като кренвирчета, които се изсипаха от тялото на охлюва“. Кренвирчетата били ларви на плоския червей *Cryptocotyle lingua*, често срещан паразит по рибите. „Не можех да повярвам, че толкова дълго съм гледала охлювите, а съм пропускала всички страхотии, които се случват вътре в тях“ – казва Уд, която днес изследва паразити във Вашингтонския

университет. Оттогава Уд е оглавявала ново природозащитно движение, което се опитва да спаси световната лишена от харизма минифауна.

Близо половината от всички известни животни са паразити – казва Уд. Едно проучване прогнозира, че една десета от тях може би са осъдени на гибел в рамките на следващите 50 години – заради климатичните промени, загуба на гостоприемници и целенасочени опити да бъдат изкоренени; според други могат да изчезнат до една трета. Точно сега обаче изглежда, че малко хора ги е грижа. От над 40 000 вида, обявени за застрашени в Червения списък на Международния съюз за защита на природата, едва шепс са паразити.

Паразитите са парииите на животинския свят, тъй като в някакъв момент от живота си те живеят във или върху гостоприемник и отнемат нещо от него. Но повечето паразити са еволюирали така, че да не убиват гостоприемниците си, а дори не всички сред тях нанасят видими вреди. И което е по-важно – съвсем малък процент засягат хората.

Учените предупреждават за много сериозни последици, ако продължаваме да пренебрежаваме тежката съдба на паразитите. Не само че някои от тях са полезни за хората (например медицинските пиявици), но освен това започваме да разбираме, че те играят ключова роля в екосистемите, контролирайки числеността на някои популации, като същевременно допринасят за изхранването на други.

„Хората си мислят, че паразитите са гнусни – казва Уд. Но ако ги погледнете през микроскопа, тогава са просто смайващо красиви.“

ПАРАЗИТИЗЪТ като начин на живот е еволюирал отново и отново в течение на милиарди години – от най-древните и прости микроби до най-сложните гръбначни животни. Има паразитни растения, паразитни животни, смайващо разнообразие от паразитни червеи и насекоми и дори паразитен бозайник – кръвосмучещият прилеп, който оцелява, като пие кръвта на крави и други бозайници. От 42-та основни клона в дървото на живота, наречени типове, 31 са преобладаващо паразитни.

Само че едва що сме започнали да идентифицираме всички паразити, още по-малко да опознаваме техния начин на живот или пък да следим популациите им. „Просто не е нещо, което някога ни е било особен приоритет“ – казва Скайлър Хопкинс, еколог от Севернокаролинския щатски университет. Затова преди няколко години тя събрала група учени, интересувани се от опазването на паразитите, които започнали да споделят помежду си какво знаят. През 2020 г. те публикуваха в списанието *Biological Conservation* първия в историята глобален план за спасяването на паразитите.

Паразити В числа

Когато ние, хората, гледаме африканска савана или австралийски коралов риф, виждаме лъвове, зебри и многоцветни риби. Но тези животни са домове на по-голямата част от крещещия се пред нас живот. Ако трябва да обобщим, 40% от известните ни животни са паразити – и това са само описаните видове. Учените смятат, че става дума за едва 10% от всички съществуващи паразити, т.е. възможно е да има още милиони неоткрити. Що се отнася до видовото разнообразие, само паразитните оси вероятно са по-многобройни от всяка друга група животни, дори бръмбарите.

Оказва се, че повечето видове биват паразитирани от многобройни други. Да вземем хората: въпреки всичките ни усилия да бъдем неуютни, ние сме прекрасни гостоприемници. Над сто различни паразита са еволюирали да живеят във или върху нас, като много от тях зависят от нас за оцеляването на вида им.

Така че когато погледнете някое растение или животно, помислете си за всички паразити, които може би живеят вътре във или върху него, безмълвни и невидими. В крайна сметка си има причина да са толкова всевъздушни. „Природата не обича вакуума – казва Челси Уд, специалист по екология на паразитите. – Ако се отвори възможност, някой ще еволюира, за да я запълни.“ —Е. Е.

ВЕСТИ
ОТ ПРЕДНАТА ЛИНИЯ
НА НАУКАТА
И НОВИТЕ ИДЕИ

Хектари тополи = 1 колосално дърво

С общо тегло 6500 т една гора от трепетликоподобни тополи, растяща на площ 43 ха в Юта, е най-големият сухоземен организъм на света. Това, което на вид са 47 000 отделни дървета, са генетично идентични стъбла, произлизащи от една коренова система. Треволасните животни, които ядат тополовите издънки, заплашват да убият това странно дърво – гора самò по себе си. —КРЕЙГ УЕЛЧ

ЖИВОТИНСКО ПОВЕДЕНИЕ

ОГРАНИЧАВАНЕ НА РИСКОВЕТЕ

ЗА ДА СЕ ПАЗЯТ ОТ ГРАБЛИВИ ПТИЦИ, ТЕЗИ ЧЕТИРИНОГИ КОСАЧКИ МОДЕЛИРАТ СВОЯТА ЕКОСИСТЕМА

Косенето на тревата около домовете може да е досадно задължение за много хора, но за полевките на Бранд това е въпрос на живот и смърт според едно ново изследване. Дребните гризачи се срещат в саваните в Монголия и Русия, както и в Китай, където редовно са наблюдавани да подрязват високите треви близо до отворите на дупките си, за да могат да наблюдават небето за хищници като сврачките – основния им птичи противник. Когато сврачките летят наоколо, полевките на Бранд прегрезват тревите от сем. Житни, осеяли полята, в които живеят.

Но гризачите нито ядат тревите, нито ги внасят в дупките си, наблюдавали учените. Под формата на тест учените поставили мрежи над дупките на полевките, за да не могат сврачките да ги доближат – и полевките спрели да прегрезват тревите.

Тези открития напомнят как един-единствен вид, колкото и дребен да е, може да промени цяла екосистема. —АНИ РОТ

АРХЕОЛОГИЯ

Гранати от времето на кръстоносците?

В Близкия изток керамични съдове със сфероконична форма са обичайни артефакти. Скорошен химичен анализ подсказва, че някои са били използвани като експлозивни гранати по време на Кръстоносните походи през XI или XII в. в Йерусалим. Взривните устройства не били новост. Археолозите са откривали доказателства за ръчни гранати в Каиро от XII в., запалителни гърнета от Асирия от IX в. пр.Хр. и химически снаряди, използвани срещу Александър Велики през 327 г. пр.Хр.

—АДРИЕН МЕЙЪР

БУРНО ПЪТУВАНЕ

На 500-ата годишнина от първата обиколка на земното кълбо все още има неясноти около пътешествието. Само един от петте кораба завършил експедицията и Фернандо Магелан не бил на него

ИЗГОТВИЛИ: МОНИКА СЕРАНО, СОРЕН УОЛДЖАСПЪР,
ПАТРИША ХЕЙЛИ И ИВ КОНАНТ

ПРЕЗ ЕСЕНТА НА 1522 Г. един пробит кораб акостира в Испания с 18 изтощени моряци – единствените оцелели от 240, които били в състава на смела търговска мисия. Карлос I, младият испански крал, наредил експедиция, която да открие нов маршрут до тихоокеанските острови, богати на подправки, и наел за капитан Фернандо Магелан, умел португалски моряк, който твърдо вярвал, че Земята е кръгла – теория, която все още не била доказана. През септември 1519 г. пет кораба вдигнали платна, годни да

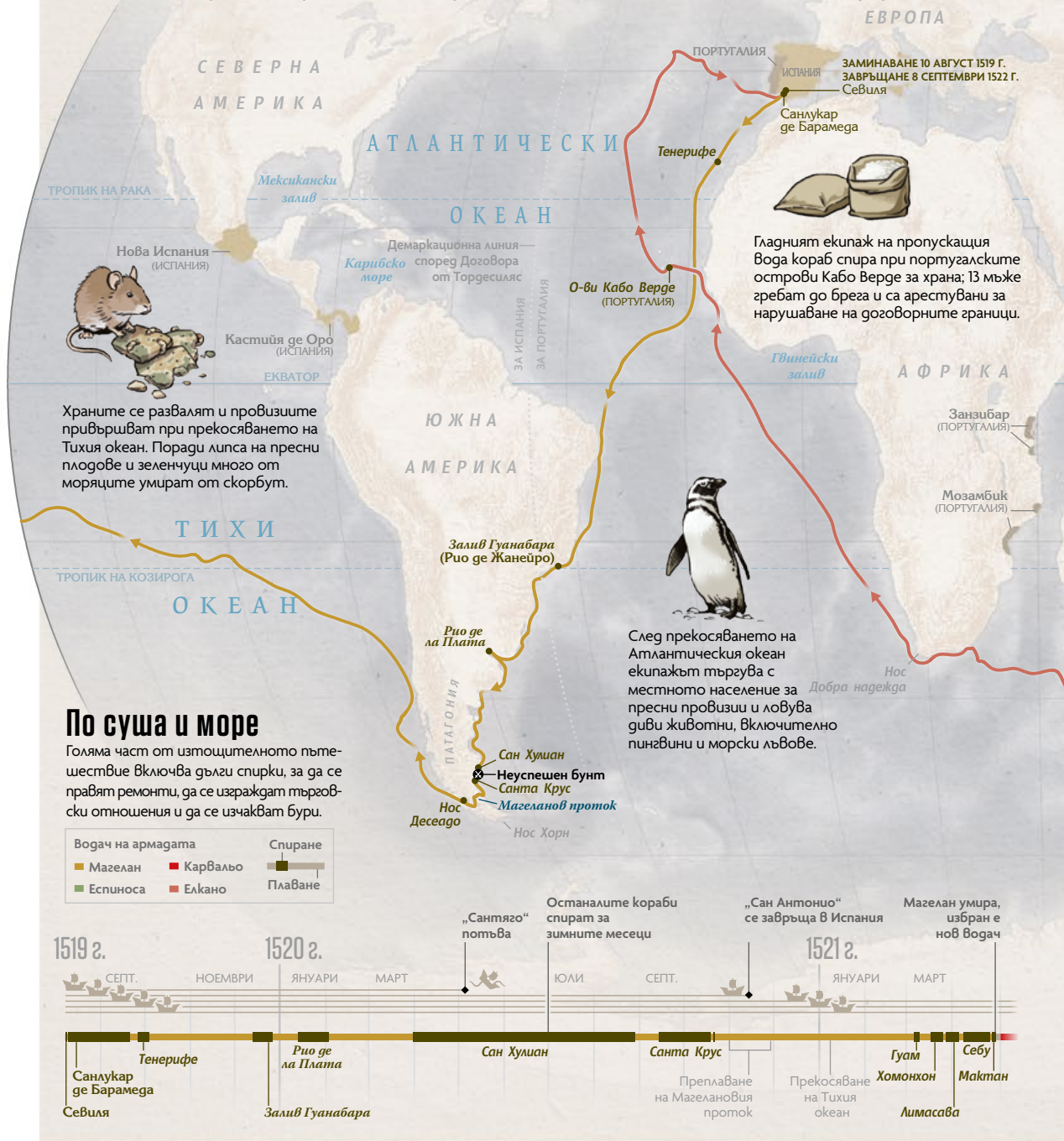
съберат почти 500 тона подправки за 2 години. Плаването се удължило до 3 години, тъй като моряците чертаели маршрута си по Слънцето и звездите. Изоставяйки търговията заради завоеванията, Магелан нападнал остров във Филипините и загинал в прибоя. Новият капитан, баският навигатор Хуан Себастиан Елcano, връща единствения оцелял кораб „Виктория“ до дома – Санлукар де Барамеда (долу) – само с част от планирания товар, но с непланирано постижение: доказателството, че Земята е кръгла.

ОКОЛО СВЕТА

На армадата било възложено да открие западен маршрут до Молукските острови (Островите на подправките). Водачите трябвало да спазват договорните граници, одобрени от Папата, които разделяли правата за проучването на света между Испания и Португалия. Също така трябвало да се

съсредоточат върху търговските маршрути и да се въздържат от завоевания и покръствания. Магелан цял да наруши заповедите с катастрофални последици от историческо значение. Първата обиколка на Земята променила света забинаги, поставяйки началото на глобализацията.

„Сан Антонио“*
Товар (в монове): 144

„Тринидад“
132

„Консепсион“
108

„Виктория“
102

„Сантяго“
90

ЕДИН ОТ ПЕТ КОРАБА

Само „Виктория“ се завърнал, но донесените 381 чувала карамфил направили пътуването печелившо.

Превъзходяйки поставената му задача на пътуването – да се прокара нов търговски маршрут, – Магелан се набърква в местни дела и губи живота си в битка.

Екипажът преговаря приятелски за провизии с някои групи морски търговци, но с други влиза в сблъсъци по суша и море.

ИНДИЙСКИ
ОКЕАН

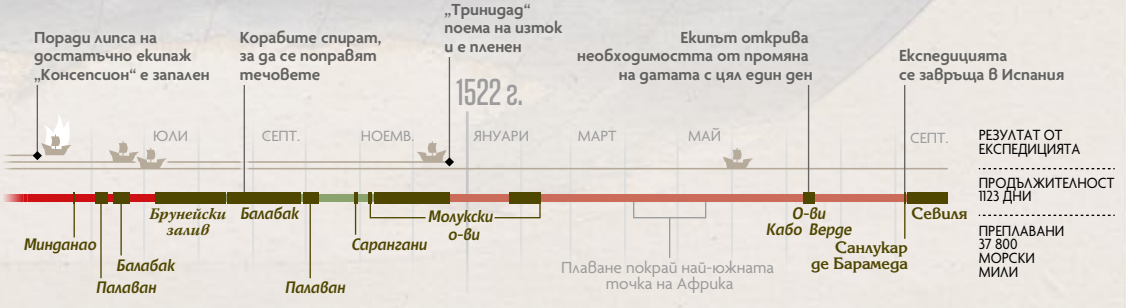
Тихи
океан

„Виктория“ рискува нов югозападен път в португалски води

Повече от три месеца в морето, без спирание

В условия на насрещни ветрове и бушуващи бури пътуването се забавя и една мачта се счупва

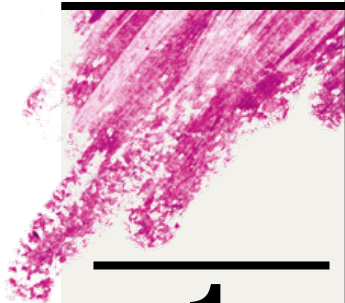
След 2 години експедицията открива Молукските острови. Натоварени с подправки, последните два кораба се насочват към Испания по противоположни маршрути: един на изток, а друг – на запад.

*ФОРМАТА НА ВСЕКИ КОРАБ Е ПРИБЛИЗИТЕЛНА.

**PLANET
POSSIBLE**

Повече съвети как да помогнете на планетата ще откриете на natgeo.com/planet

1

ИЗБОРИ ЗА ПИСАНЕ

Три зелени подсказки за оцветяване и рисуване

1. Съхранявайте химикалките, маркерите и хайлайтърите с писеца надолу, за да не изсъхват.

2. Търсете пособия от рециклирани материали – цветни моливи, направени от стари вестници, или механични моливи от рециклирана пластмаса.

3. Повечето пастели съдържат петрол и не се разлагат лесно, така че съхранявайте отчупените парченца за повторна употреба. Можете да ги стопите във фурната, за да направите хитри забавни съчетания.

ПРЕТЪРСЕТЕ ДОМА СИ

РАЗРОВЕТЕ СЕ В ЧЕКМЕДЖЕТАТА У ДОМА ЗА МАРКЕРИ, НОЖИЦИ И ТЕТРАДКИ, ПРЕДИ ДА КУПИТЕ НОВИ. АКО ВИ ЛИПСВАТ НЯКОИ НЕЩА, ПРОВЕРЕТЕ В КНИЖАРНИЦИТЕ ЗА УЧИЛИЩНИ ПОСОБИЯ БЕЗ ОПАКОВКИ.

Изправете децата на училище с екологични идеи за техния обяд, материалите и проектите им.

ТЕКСТ: **АЛИСЪН ШОУ**

**ПО-ДОБЪР
ОБЯД**

Да на вкуса, не на отпадъците

Имате зложли деца? Доведете ги в супермаркета и им позволете сами да изберат закуската си – пресни плодове, мюсли, пулканки, бананов чипс – от сектори за продукция, която не е опакована.

ЗА ПО-ДОБРА ОСЪЗНАТОСТ

Помолете учителя на гетето си да се организира екскурзия до сметище, център за рециклиране или поток. Нагледният урок как се управляват отпадъците ще настрчи децата да рециклират. А внимателното наблюдение ще изгради у тях осъзнатост.

5

НА ИЗЛЕТ

НЕЕДНОКРАТНИ БУТИЛКИ

Около милион пластмасови бутилки за напитки се продават всяка минута по света. Снабдете децата си с лични бутилки за вода за многократна употреба, които могат да вземат в училище. Ако училището им все още не рециклира пластмасови бутилки, поговорете за това с ръководството.

4

Извиквайки в съзнанието сцена от миналото на Земята, лава тече от цепнатина в исландския вулкан Ейяфятлайокутъл по време на изригването през 2010 г. Лавата запълнила дефиле, издълбано през вековете от движението на тектонските плочи и потоците ледникова вода.

ТЕКСТ: ЕВА ВАН ДЕН БЕРГ

СНИМКИ: ОЛИВИЕ ГРЮНЕВАЛД

ФОТОГРАФСКА ОДИСЕЯ НАДНИКВА

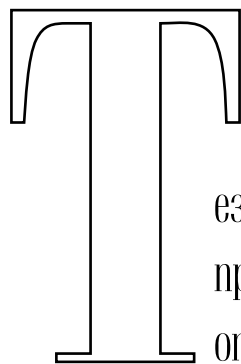
В ДРЕВНОТО МИНАЛО НА ЗЕМЯТА

КОРЕНИ

Животът възникнал преди повече от 3,5 млрд. години в околна среда с вода и вулканична активност, може би подобна на панината Данакил в Етиопия. Богатите на минерали наслаги в хидротермалното поле Далол разкриват своето величие в сините и зелени езера, жълтите серни тераси, гейзерите, солните извори и солните кристали.

ези снимки ни повеждат на пътешествие през историята на Земята. Като отворена книга планетата ни разкрива първичните геофизични процеси, чиято кулминация било възникването на живота.

„Това пътуване през времето, пространството и разнообразието има за цел да заздравя нашата връзка с природата и да ни вдъхне уважение към Земята – казва френският фотограф Оливие Грюневалд. В продължение на 30 години той и партньорката му, природозащитничката и писателка Бернадет Жилберта, обикалят света и документират местата, които най-добре изразяват силите, оформили нашата уникална планета – основата на техния проект „Корени“. Живеем на скалиста планета, родена от хаоса. Тласкана от еволюцията, тя е приютила разнообразни местообитания и милиони видове. Един от тях е нашият, *Homo sapiens*, запленил от чудесата на Земята – и способен да ги изличи.

Притеснени от климатичните промени и други проблеми на околната среда, Грюневалд и Жилберта впрегнали цялата си енергия в това да отгадат почит на нашето смайващо къло. „За създаването на тази тучна, изобилна и гостоприемна планета са били нужни 4,5 млрд. години – казва Грюневалд. – И как ще постъпим сега? Дали ще продължим да подклаждаме екологичната криза, или най-сетне ще решим да предотвратим най-лошото?“

„Корени“ излага на показ красотата и необятността на неопитомената природа. „Понякога неудържима, понякога спокойна, винаги променлива и красноречива, природата е несекващ източник на вдъхновение“ – казва Жилберта.

Тези изображения – малка част от колекцията на Грюневалд – са подредени според четири последователни етапа. Първият е хаосът – снимки, които отразяват бурното раждане на планетата. Втората категория, Земята, се е фокусирала върху пейзажи, скулптирани от силите на ерозията. Оазис представя разпространението на растенията – упоритите им опити да никнат на най-невероятните места. И накрая темата за зверовете отдава почит на биоразнообразието на животинското царство в цялото му великолепие.

Грюневалд и Жилберта са запечатали същината на местата, които свидетелстват за далечното минало на Земята – древния пулс, породил живота. □

Сиянието на изгрева залива отвесната стена на Тороуийп Пойнт в сърцето на Националния парк „Големият каньон“ в Аризона. Разрезите на каньона – огромно дефиле, издълбано от река Колорадо, разкриват 2 млрд. години геологична история.

ХАОС

СПОРЕД МНОГО УЧЕНИ всичко започнало преди около 4,5 млрд. години, когато избухване на свръхнова предизвикало колапса на една слънчева мъглявина и така се появила Слънчевата система. Осем планети и други небесни тела започнали да обикалят около огромната ни звезда, Слънцето. Първоначално планетата ни представлявала нажежена до бяло

маса, а елементите ѝ били оставени на милостта на гравитационното притегляне. По-тежките потънали към центъра и образували метално ядро. После дългото охлаждане създадо две ключови съставки на живота: земната кора и водната пара, която се кондензирала и паднала върху нея – първият дъжд. Метеорити и астероиди бомбардирали Земята.

Ледени късове плуват по ледниковото езеро Йокулсарлон в Исландия под възшебното северно сияние. То се появява, когато слънчевият вятър се сблъска с магнитосферата на Земята, която предпазва планетата от слънчевата радиация, и се плъзне по нея, пораждайки светлинни представления във високите географски ширини.

В някакъв момент планетата образувала отделни тектонски плочи, които се движели и триели една в друга, натиквайки част от скалите обратно под повърхността. Вулканите, повечето от които се образували по краищата на тектонските плочи, осигурили отдушник за вътрешната топлина на планетата. За наше щастие дълбините на Земята

продължават да произвеждат топлина от радиоактивния разпад на урана и други елементи, останали от образуването на планетата. Заедно със Слънцето този процес поддържа на Земята уютна температура за живот. Освен това вътрешните процеси са обвили Земята в магнитен щит, който се излъчва от ядрото към Космоса и ни предпазва от космическата радиация.

ЗЕМЛЯ

„**ПОЧВАТА Е ВЕЛИКИЯТ** свързващ елемент на нашите животи, изходна точка и цел на всичко“ – написал американският философ и земеделец Уендъл Бери. Още от самото ѝ зараждане природните сили оформят земята, по която ходим.

Подобно на участници в космическа конспирация, метеорити, вулкани и земетресения са обединили сили с водата, вятъра и гравитацията, за да

преобразят земната кора – съчетание от елементи като кислород, силиций, алуминий, желязо, калций, натрий, калий и магнезий. В резултат са се появили сякаш безбройни и поразително разнообразни явления: островърхи планини, обширни плато и равнини, низини, дълбоки ждрела, фиорди, океански падини, дюни и скални урви. Скалите и минералите, създадени от първичните

На зазоряване тънък облак е увиснал върху Улуру – пясъчникова скала в сърцето на Австралия, образувала се преди повече от 500 млн. години. Високата 863 м скала, която е свещена за местните аборигени, се издига сред необятната шир на Северната територия.

елементи, биват дълбани вече милиарди години. В някакъв момент органични молекули започнали да обогатяват древните седименти, което изиграло ключова роля в зараждането на нова могъща сила – живота.

Геологията разкрива историята на строежа и състава на Земята. И макар много скални тайни да са били изличени от повърхността на планетата, други

величествени образувания са оцелели, за да ни разкажат за цели геологични ери. Всяко от тези места – Големият каньон, Капитъл Рийф в Юта, Улуру в Австралия (горе) и Каменната гора в Мадагаскар, ако трябва да споменем поне някои – ни отвеждат на интроспективно пътешествие, оголило невероятните мащаби на безбройните чудеса на нашата планета.

ОАЗИС

ПЪРВИТЕ ЖИВИ СЪЩЕСТВА се появили на Земята преди около 3,5 млрд. години. Изследванията показват, че необходимите органични молекули са се образували в хидротермални комини дълбоко под морската повърхност и в крайна сметка отрицали необузданата сила на живота по цялата планета.

Фотосинтезиращите бактерии (цианобактерии) били първите

микроорганизми, развили фотосинтеза, която им позволила да черпят енергия от слънчевата светлина и да произведат кислород като отпаден продукт. Кислородът реагирал със слънчевите лъчи и така се получил озоновият слой, който защитава земната повърхност от UV радиация. Аеробните клетки ставали все по-многобройни, а анаеробните микроорганизми започнали

Тези колчанови дървета (*Aloidendron dichotomum*) в Намибия са любими на хората от народа сан, които издълбават клоните им и правят от тях колчани за стрелите си. Дърветата, които са застрашени от покачването на температурите, имат широки корони, осигуряващи идеални условия за огромните комунални гнезда на птиците от сем. Тъкачови.

да намаляват. Някои от тях дори обединили силите си в симбиоза, от която се зародили по-сложните „еукариотни“ клетки.

В продължение на над 1 млрд. години животът на Земята бил представен само от едноклетъчни организми. Сложните многоклетъчни организми с различни клетки, изпълняващи различни функции, се разпространили

едва по време на Камбрийския взрив преди около 540 млн. години. По-високите нива на кислород и други фактори в околната среда предизвикали необикновено избуяване и разнообразяване на формите на живот.

Нови видове еволюирали в сухоземни и морски екосистеми и така създали взаимозависима мрежа от живи същества.

ЗВЕРОВЕ

ПОСЛЕДНИЯТ УНИВЕРСАЛЕН общ прародител, известен с акронима *LUCA*, вероятно е бил едноклетъчна бактерия, обитавала богатите на сяра хидротермални комини на морското дъно преди 4 млрд. години. В крайна сметка животът еволюирал към по-сложни форми, особено след като еукариотните организми започнали да си разменят генетичен материал

посредством полово размножаване. Преди около 500 млн. години растенията и гъбите се разпространили от моретата и колонизирали сушата. Появата на първите членестоноги възвестило идването на безброй разнообразни форми на живот, които изградил колосална мрежа от физични, химични и биологични взаимодействия.

Всеки октомври пойните лебеди (*Sygnis Sygnis*) в Сибир политат към небето, за да се спасят от екстремните температури, падащи до -50 градуса. След 3800-километрова 18-часова миграция без почивка те пристигат на по-умерения Хокайдо – най-северния остров на Япония.

Възходът на грбначните през Камбрийския взрив задействало нова могъща вълна на диверсификация, която довела до еволюцията на първите хоминини преди около 6 млн. години и на *Homo sapiens* преди повече от 230 000 години. От всички фактори, донесли промени, никой друг не е преобразил Земята, както хората. Ние сме най-могъщата ерозионна сила, а наши-

те изкуствени продукти са по-тежки от цялата биомаса на планетата. И макар хората да са достатъчно интелигенти, за да оценят по достойнство удивителната история на живота на Земята, все още не сме осъзнали напълно съпътстващата отговорност и не сме измислили как да защитим биосферата на планетата от собствените ни безмилостни амбиции.

Някога из САЩ
обикаляла около 50 млн.
бизони, но след
масовото им избиране –
опит американските
индианци да бъдат
докарани до гладна
смърт – през 1875 г.
били останали само
600 животни. Днес
видът е възстановен
до над 5000 индивида
в Националния парк
„Йелоустоун“, Уайоминг.

От 2016 г.
насам 1297
обществени
водачи в
Колумбия са
били убити,
след като
са оказали
съпротива на
строителни
компани и
наркокартели

Защитават
земята
си
и
плащат
с живота
си

ТЕКСТ:

**ДЖОРДАН
САЛАМА**

СНИМКИ:

**ФЛОРЪНС
ГУПИЛ**

**Автохтонни
водачи,
учители,
фермери
и други
са били взети
на мушка,
след като
са говорили
против вредите
върху техните
земи и култура.**

Фанор Мулкуе, водач на племето наса в Южна Колумбия, съзерцава растението еспелеция, ендемично за Андското плато. Много видове са застрашени поради настъпващите златодобивни и селскостопански дейности.

ПРЕХОДНА СНИМКА

Ати Кизуа извършва ритуал, за да защити река в планините Сиера Невада де Санта Марта в департамента Сесар в Северна Колумбия. Природозащитничка и политик от местното племе аруако, тя е протестирала срещу златодобива и мащабното разработване на земите в Сиера Невада – биосферен резерват на ЮНЕСКО.

Л

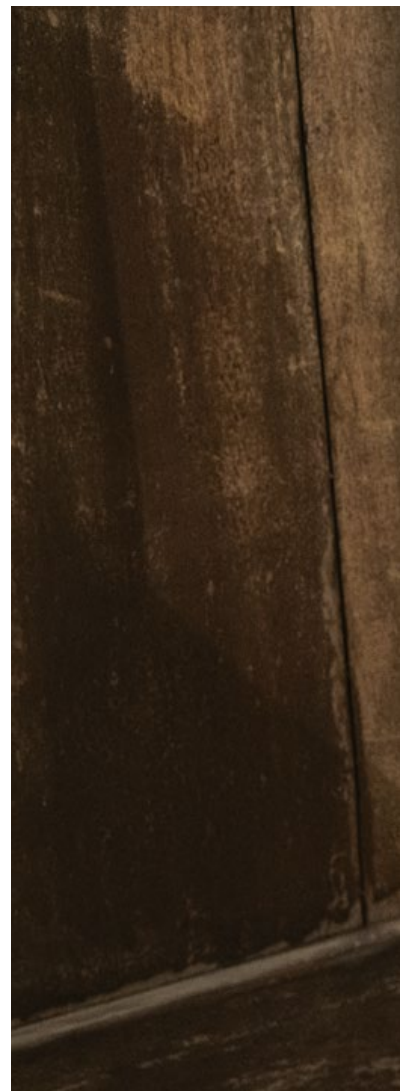
УИС МАНУЕЛ САЛАМАНКА се опитваше да пази равновесие, седнал на задната врата на каро-серията на раздрънкан покрит пикап, докато се клатушкаше по виещите се черни пътица на Андите. Беше сутринта на

22 май 2018 г. и хората в Нудо де Алмагер – плодородно струпване от куполовидни планини в Югозападна Колумбия, познати на английски като Колумбийския масив – започваха да се размърдват.

Мъглата започваше да се вдига и разкри една жена на поляна, която доеше охранена кафява крава. Червено-бели автобуси, претърпани с ученици, се бутаха с конски каруци и товарни мулета, за да преминат по тесните пътица. Над 200 м по-надолу р. Магдалена бушуваше през стръмно, смарагдово ждрело, подхранвана от водопади, които се спускаха бурно от всички страни.

Пътувахме към Кинчана – село с около 90 семейства, скрито в мъгливите, злачни хълмове на департамента Уила – регион, известен с отглеждането на кафе и сондажите за нефт, откъдето извираят няколко големи реки. Кинчана е също и отправна точка към една малка общност, наречена Ла Гаитана, както и към археологически паметник с предколумбови артефакти – впечатляващи мегалитни каменни божества и гробници, датирани между I и VIII в.

Саламанка е посветил кариерата си на изучаването и опазването на тази история.

Александра Исабел Саламанка държи снимка на баща си Луис Мануел Саламанка като млад. Прочут антрополог и природозащитник от Югозападна Уила, той бил убит на 11 май 2019 г. „Баща ми беше застрелян от другата страна на този прозорец“ – казва Александра Исабел. Няма арестувани.

Шейсет и четири годишният мъж беше един от най-прочутите колумбийски антрополози. Любезен и внимателен в словото си, той имаше мило лице с топчест нос и изражение, което вдъхваше комфорт като пухкав пуловер.

Бях дошъл да видя Саламанка по време на един изпълнен с отчаяние период на преход в Колумбия – страна, която беше преживяла половинвековен жесток въоръжен конфликт. Следвах течението на р. Магдалена – централния, легендарен воден път с дължина над 1500 км през сърцето на тази южноамериканска нация – и прекарвах време с хора, които работеха за запазването на крехкия мир по бреговете ѝ. Средата на 2018 г. беше време

на сравнително спокойствие. То обаче не продължи дълго.

„По-добре да тръгваме, преди да завали“ – каза ми Саламанка, гледайки облаците в падините на долината. До момента, в който ѝ свирнахме да спре, камионетката вече преливаше от пътници и ние почти висяхме отвън. „По-добре да тръгваме, преди да завали“ – повтори той тихичко на себе си.

Най-прочутите артефакти в този масив са необикновените мегалитни статуи в парка – част от Световното наследство на ЮНЕСКО, с окосени ливади и чакълени пътеки в близкия Сан Агустин, общинската столица. Гордостта на парка са големите, изправени каменни късове, изваяни в човекоподобни

фигури на гуцери и маймуни, които властват над забележителните гледки към околните хълмове.

Да крачиш по спретнатите пътеки на Сан Агустин е като да разглеждаш каменен зоопарк. Мястото е закътано в планинския склон, а пътеката е скрита под десетилетна растителност, датираща от времето, когато Кинчана била недостъпна – портал към наркоридор, контролиран от партизани.

В продължение на повече от половин век вдъхновените от марксизма колумбийски революционни въоръжени сили, известни като *FARC*, воювали с колумбийската държава. Конфликтът въвлякъл и други леви милиции, десни паравоенни групировки, наркокартели и армията на САЩ, правејќи големи райони от джунглата и други отдалечени области опасни и за посетителите, и за местните хора. Почти 270 000 души загинали в конфликта, 81 000 изчезнали и 7,4 млн. били прогонени от домовете си.

Мирен договор, подписан през 2016 г., трябвало да промени всичко. Войниците на *FARC* се съгласили да сложат оружје, а правителството обещало да ги приеме обратно в обществото. Най-важното било, че държавата поела ангажмента да създаде или подобри обществените служби в селските райони, контролирани някога от партизаните. Зародила се надеждата, че предишните конфликтни зони ќе се отворят отново за посетители, създавајќи повече възможности за хората, живеещи там.

Освобождаването на земи, контролирани някога от бунтовници, е благословия за науката и туризма – но е довело до атака срещу природните ресурси.

Но примамката на комерсиалните награди от неработените ресурси имала висока цена. Придошли златотърсачи, скотовъдци и наркотрафиканти, а местните, които дрзват да зацитаваат земята и културата си от експлоатиране, са се превърнали в мишени. Според Института за развитие и мирни проучвания (неправителствена организација, намираща се в Богота и известна като *INDEPAZ*) 1297 колумбийски „обществени водачи“ – многу от които местни и афро-колумбийски зацитници на земята и природозацитници – са били убити след мирниот договор од 2016 г.

„Има система в начина, по којто се извршуват тези убијства на водачи, типа водачи, којто се вземат на мушката, местата, на којто се случва тоа“ – кажа ми Леонардо Гонсалес од *INDEPAZ*. Системни и честни убијства: според *Global Witness* (разследваща организација за човешки права и опазване на околната средa, базирана в Лондон) Колумбија била нај-смртоносната држава за активисти за опазване на околната средa през 2020 г. за втора година поред. Почти година след деня, в којто се запознах със Саламанка, антропологот се превърна в една од тези мрачни жеркви. През ноцта на 11 мај 2019 г. тој беше прострелян и оставен да умре пред вратата си.

В ДЕНЯ, КОЈТО ПРЕКАРАХ със Саламанка, нашето пътешествие с пикап приключи при Кинчана; оттам натамк сяхме да продолжим пеши. Утрото беше тихо,

но срцето ми препускаше. До неотдавна тези контролирани од *FARC* градчета бяха недостъпна зона за неканените.

Освобождаването на големи части од колумбийската територија од *FARC* било истинска благодат за науката и туризмот. Колумбија е втората држава в света по богатство на биоразнообразието, дом на цял калейдоскоп од екосистеми, пейзажи и видове.

Биолози са изследвали нови ктчета од страната, откривајќи неизвестни видове и зацитавајќи застрашените. Од 2016 г. до 2019 г. ежегодниот приток на чужди туристи е нараснал с над 1 млн. души.

Съвременен според Службата на ООН по наркотиците и престъпноста свободното преминување на дрвосекачи, пастири

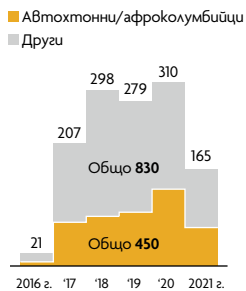
НА ПРИЦЕЛ

Мирният договор с бунтовниците от 2016 г. целя да сложи край на кръвопролитията и да отвори възможности в бившите конфликтни зони. Но престъпниците и елитите експлоатират ресурсите, загравват печалбите и заплашват обществените водачи, които им опонират. До края на януари тази година са били убити 1297 активисти.

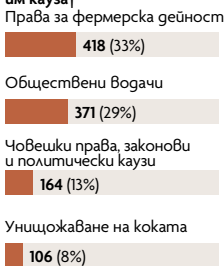
В НАЙ-ГОЛЯМ РИСК: МЕСТНИТЕ ПЛЕМЕНА

Убийствата на активисти намалели през 2021 г. отчасти поради по-добратата организация на цивилните групи защитници, както и безредието в картелите и милициите. Най-голямата мишена са местните активисти и афроколумбийските защитници на земята.

Брой на убийствата*

Жертви според социалната им кауза†

* ОТ МИРНИЯ ДОГОВОР НА 24 НОЕМВРИ 2016 Г. ДО 28 ЯНУАРИ 2022 Г. ПОКАЗАНИ СА ЧЕТИРИТЕ СОЦИАЛНИ КАУЗИ, ЗАРАДИ КОИТО СА УБИТИ НАЙ-МНОГО ЖЕРТВИ. ОТ ОБЩО 1297 ЖЕРТВИ 324 СА СЕ БОРЕЛИ ЗА ПОВЕЧЕ ОТ ЕДНА КАУЗА.

70% от жертвите са убити в селски ферми и планински региони. Убийците често са свързани с наркокартели, които се опитват да контролират отглеждането на кока и трафикантските маршрути.

и златотърсачи довели до обезлесяване и култивирание на кока – ключовата съставка на кокаина, и достигнало безпелационен пик през 2018 г. Големи строителни проекти – например язовирната стена Лос Бесотес в планините Сиера Невада де Санта Марта, както и разработването на райони за фракция по течението на р. Магдалена – заплашват да наводнят земите, да замърсят водата и да причинят мигрирането на общности и животински видове, които зависят и от двете.

Властите са се провалили в озаптяването на онези, които поставят печалбите над опазването на ресурсите. Има доказателства за широкоразпространена корупция сред местните власти. Политици на най-високо ниво, включително от управляващата партия *Сентро Демократико*, са били свързвани с жестоки паравоенни групировки, замесени в много убийства. Те се появили през 70-те и 80-те, когато богати собственици на земя, наркотрафиканти и корпоративни интереси финансирали частни армии, за да елиминират симпатизанти на левицата.

Провалът на държавата да установи силно присъствие в бившите конфликтни зони е

позволил на криминалните групировки да процъфтяват и да воюват за природните ресурси, за трафикантските коридори и за пристанищата, където могат да оперират с незаконни стоки.

Активистите се противопоставят и плащат за това с живота си. Сред мишените са водачи на автохтонното население, учители, учени, природозащитници, фермери, които се опитват да заменят коката с легални култури, поддръжници на феминисткото движение и на мирното споразумение от 2016 г. Хуана Переа Плата била 50-годишна собственичка на екохижа, която мобилизирала опозиция срещу индустриално пристанище близо до дома ѝ в департамент Чоко на тихоокеанското крайбрежие. Била убита през октомври 2020 г. от Клан дел Голфо – прословут наркокартел, създаден от паравоенни. Година по-късно членът на картел Нестор Леонел Лосано Муриел бил осъден на почти 18 години за убийството ѝ. Карлос Фреди Лондоньо Баутиста, 47-годишен учител и водач на съюз, опазващ местните традиции в департамент Мета на границата с амазонските гори, бил убит през

Семейството на Насария Каламбас Тунубалà скърби на погребението ѝ в Каука. През октомври 2021 г. 34-годишната жена от автохтонното племе мисак, бивша кметица, била застреляна. Групи, борещи се за нарко маршрути и ресурси, са взели на мушка предимно жените от местните племена и афроколумбийките.

учениците си през август 2021 г. През ноември 2019 г. Карлос Алдасро Ареназ Салинас, на 44 години – туристически водач, любител на андските кондори, – бил убит, защото се противопоставял на изсичането на гора в департаментта Толима. През януари 2021 г. Франсиско Вера, 11-годишен природозащитник от департамент Кундинамарка, известен с кампаниите си в социалните медии срещу трафика и добива на злато, получил смъртни заплахи и му бил предоставен правителствен бодигард.

Активистите казват, че правителството би трябвало да прави повече от това да изпраща бодигардове. Те искат инвестиции в образованието и социалните програми, които да дадат алтернативи в отдалечените райони на трафика на дрога и експлоатирането на природните ресурси. Искат също така правителството да ратифицира съглашението „Ескасү“ – първия природозащитен договор, подписан от 24 държави от цяла Латинска Америка и Карибите, и първия обвързващ договор изобщо, който задължава подписалите го да защитават екоактивистите.

В доклад за обезлесяването от ноември 2021 г. изследователи от Международната кризисна група цитирали старши колумбийски полицейски служители да казват, че „политици, замесени в дейности като говедовъдството например, са подкупвали полицаи или са манипулирали съдебни разследвания“. Известни фигури са избягвали наказание дори в случаи, когато властите са ги идентифицирали като финансиращи незаконна сеч. Информацията относно работата на правителството по специфични случаи е изтичала към въоръжени групировки, които после се опитват да подкупят или да заплашват отговорните държавни служители.

Някои консервативни политици са се опитвали да дискредитират активисти, обявявайки ги за марксисти, и да минимизират опасностите, които ги дебнат, като така окуражават нападателите. В дните преди и след ноември 2020 г., след убийствата на двама селски учители синдикалисти, сенаторите от управляващата партия обвинили Националния съюз на учителите в „индоктриниране“ на децата. В телевизионно интервю от 2017 г. Луис Карлос Вийегас, министър на отбраната, заявил,

Франсия Маркес Мина, изтъкната афроколумбийска активистка от Каука, оцеляла при опит за убийство през 2019 г. Държавата „позволява да ни убиват“ – казва тя. През май 2022 г. тя се кандидатира на президентските избори. През юни левицата взе властта и през август Маркес официално встъпи в длъжност вицепрезидент.

че „огромното мнозинство“ от убийствата от мирния договор насам нямали за цел да накарат активистите да мълчат, а по-скоро били заради спорове за земя, жени или незаконни печалби.

Н

А ДВА ЧАСА ПЪТ ПЕША по склона нагоре от Кинчана двамата със Саламанка стигнахме до археологическия обект Ла Гаитана, пазен от двойка

еднометрови статуи на маймуни с широки лица, обли уши и уста, пълни с високи редици зъби. Истинските маймуни – заедно с тапирите, очилатите мечки, ягуарите и пумите – отдавна са били прогонени към по-отдалечени планински убежища, по-рядко обезпокоявани от хората. Тук следите от присъствието им са увековечени в камък.

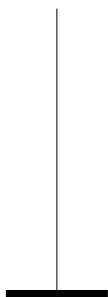
Саламанка ме заведе до поляна с обрасли с трева, високи до коляното могилки. „Древно детско гробище“ – каза тихо той, сочейки надгробията от черен камък, обрасъл с мъх. Въпреки възрастта си Саламанка сякаш никога не спираше да се движи; когато не изучаваше археологични находки, той караше елегантно сребристо колело по хълмовете. Щял да излиза на вечерна разходка в Сан Агустин, когато бил убит.

Новината за убийството на Саламанка оглавила националните медии. *La Nación*, водещ вестник, го нареклъ „най-знаменития агустинианец“, възхвалявайки приноса му към науката и културата.

Конкретният мотив за убийството на Саламанка е неизвестен. Но го помнят като гласовит гражданин, който не се страхувал да защитава убежденията си – черта, която може да му е навлякла врагове. Той се

КОГАТО ВОДАТА Е ЗАД НАС

В БУРНИТЕ ВОДИ КРАЙ БРЕГОВЕТЕ НА ЗАПАДНА АФРИКА
РИБОЛОВЪТ НЕ Е САМО ЗА СМЕЛИТЕ –
ТОЙ Е ТРАДИЦИЯ, ОПРЕДЕЛЯЩА ОБЛИКА
НА КРАЙБРЕЖНИТЕ ОБЩНОСТИ И ТЯХНОТО
УВАЖЕНИЕ КЪМ ПРИРОДАТА

ЕСЕ: НИИ АЙКУЕЙ ПАРКС
СНИМКИ: ДЪОНИ ДАЙО

Нищо не е чуждо по нашите брегове.

Ако се събудиш достатъчно рано, за да посрещнеш завръщащите се канута – в Порт Буе, Кот д’Ивоар; в Нглешу, Гана; в Олд Джесванг, Гамбия; в Гран-Попо, Бенин; в Апам, Гана, – ще чуеш рибарите да говорят на фанте, га, еве – всички езици на Гана.

Когато групите мъже се разделят на индивидуални силуети на фона на изгряващото слънце и изтеглят мрежите, напевите им надигат глас: *Ее ба еи, ее ба ке лоо* – „Ето я, идва и е пълна с риба.“ Рибите пляскаат, бият с опашки и подскачат по пясъка, улавяйки слънчевите лъчи, докато бързи ръце ги сортират в широки метални легени.

Уловът никога не е един и същ. Да, има ги лесно разпознаваемите комерсиални видове: снапер, групер, тон, скумрия, *кпанла* (вид хек). Но неизменно присъстват и леляните: раци, змиорки, скатове и други странни като форма и големина видове, гръбначни и безгръбначни – някои с особености, които

Нана Адомо, цялата в пясък, си почива по време на игра на плажа в Мъмфорд – традиционно рибарско градче на ганайското крайбрежие на Гвинейския залив на Атлантическия океан. Правителството модернизира местното пристанище, като строи пътища, пазар, хале за кърпене на мрежи, склад за лед, бензиностанция и дневен център за деца.

ПРЕХОДНА СНИМКА

Рибари подготвят лодките си в малко пристанище в Джеймстаун, район на столицата Акра. Много хора в областта ходят за риба, но този екипаж живее в пристанище, отстоящо на ок. 100 км от тук. Идват в Джеймстаун да продадат улова и остават за през нощта.

ГОРЕ ВЛЯВО

Джина Асанте, улична търговецка в Уинеба, поредното старо рибарско пристанище в Централна Гана, носи клетка с пилета за продан. Може би 50% от работната ръка в Гана е заета в селското стопанство.

ГОРЕ ВДЯСНО

Приятелите Коджо Есел и Кофи Айикпах участват в популярния фестивал Абоакиере в Уинеба. Той се провежда ежегодно през първата майска събота и включва дейности като лов на антилопи и празненства. Воду началото си от древен ритуал за принасяне на жертви на племенния бог Оту. Пудрата по лицата на участниците е декоративна. По традиция в Гана бялата глина или пудра се използва като белез за победа над злото.

ДОЛУ ВЛЯВО

Деца, украсили се с талк, спират за снимка, докато играят в строяща се къща край морето в рибарското пристанище Апам. Измислят си игри, за да се забавляват, докато мъжете ловят риба, а жените продават улова.

ДОЛУ ВДЯСНО

Младият рибар Нямо Адомако от Джеймстаун играе футбол с приятели, когато не е в морето.

NGM MAPS

СЛЕДВАЩА СНИМКА

Деца се гонят по плажа в Апан. Някога голямо пристанище, днес градчето се занимава основно с риболов. Ганайските общности не ловят риба в морето и в сладки води по един ден в седмицата, което допринася за опазването на природата.

Га, моят народ, не се бои от неизвестното. „Нека странниците намерят дом при нас“ е основополагаща философия на нашата култура.

биха вдъхновили авторите на фентъзи и романи на ужасите, както живеещите в открито море *Phronima* явно са вдъхновили филма „Пришълецът“. Само че в случая няма ужасени писъци – има подправки, които да превърнат всеки вид в деликатес.

Га, моят народ, не се бои от неизвестното. Пословицата *Аблекута аба кула во* – „Нека странниците намерят дом при нас“ – е сред основополагащите принципи на нашата култура; затова моята европейска фамилия Паркс, привнесена от дядо ми от Сиера Леоне, който има ямайски корени, се смята за име от народа га. Подобно отношение е присъщо за повечето крайбрежни народи от Западна Африка: не се притесняват да пътуват и пътниците са добре дошли при тях; подобно на вълните, които мият краката им, те идват и си отиват.

Но ганайците са уникални сред рибарските семейства. През 1963 г. вече несъществуващото списание *West Africa* нарекло ганайците „панафриканските рибари“ заради броя страни – от Нигерия до Сенегал, където рибарите от народностите фанте, еве и га упражнявали занаята си. Отгледани от едни от най-бурните води по африканското крайбрежие, рибарите от говорещите фанте западни и централни области на Гана станали не само най-силните плувци в света, но и майстори на кануто.

Дори сред га най-уважаваните рибари – *волей-атсе* – често идват от *акутсо* (общност от семейства) асебе-фанте, група натурализирани като га хора от народността фанте. Това лесно преливане от фанте към га идентичност се корени в общите ценности, обвързани със стремежа да съхранят поминъка си. Нито

Странните и
Възхитителни

М О Р С К И К

Двойка теснокоремни морски кончета (мъжкият е вляво) от Австралия преплитат опашките си за стабилност. Морските кончета обитават крайбрежните води почти по цял свят, като се захващат за морските тревы, коралите и сунгерите. Популациите им са притиснати поради прекомерния улов и загубата на местообитания.

HIPPOCAMPUS ANGUSTUS
„СВЕТЪТ НА МОРСКИТЕ КОНЧЕТА“,
БЮТИ ПОЙНТ, ТАСМАНИЯ

Те сякаш са направени от части от други животни, мъжкият ражда и все още имаме много да учим за тях. Сега тези уникални риби са застрашени.

О Н Ч Е Т А

Тихоокеанско
морско
конче
H. ingens

Тънкотело
морско
конче
H. reidi

Тигроопашато
морско
конче
H. comes

Дългоносо
морско
конче
H. guttulatus

Морските кончета в тази извадка са показани почти в реален размер. Всички видове морски

Екземпляри от 46-те
идентифицирани вида
морски кончета в света
разкриват тяхното
многообразие от размери,
цветове, корони, перки
и украшения.

кончета принадлежат към род *Hippocampus*, от гревногръцката дума за „кон“ и „морско чудовище“.

М

Мигел Корея посочи към морското дъно. Вгледах се натам и поклатих глава. Той насочи пръста си, облечен в ръкавица, към мястото. Доплувах по-близо и се вгледах по-старателно. Пясък. Водорасли. Скали. От отчаяние издишах облак мехурчета. И тогава внезапно го съзрях, скрито във водораслите точно там, където гледах донепреди малко: 76-милиметрово дългоносо морско конче, *Hippocampus guttulatus*, горчиченожълто на цвят, с грива от кожни влакна. По-късно през това гмуркане забелязах късоносия му братовчед, *Hippocampus hippocampus* – другото морско конче, типично за тази крайбрежна лагуна в Португалия, наречена Риа Формоса. В крайбрежните води на всеки континент освен Антарктида има разновидности на тези легендарни риби. В световен мащаб учените разпознават 46 вида и този брой вероятно ще се увеличава: само през последните 10 години бяха наименувани 4 нови вида.

Изсушени морски кончета, конфискувани на Международното летище в Сан Франсиско, са донесени от Азия, където всяка година милиони от тях се смилат за традиционни лекарства. Биолозите се тревожат заради незаконната търговия и други заплахи, унищожавщи дивите популации.

HIPPOCAMPUS KELLOGGI
КАЛИФОРНИЙСКА АКАДЕМИЯ
НА НАУКИТЕ, САН ФРАНСИСКО

Новородени морски
кончета излизат от
торбата на мъжкия,
където женската е
поставила яйцата си,
за да се излюпят. Това
кореместо морско конче
може да роди стотици
малки, повечето от
които ще бъдат
погълнати от хищници.
„СВЕТЪТ НА МОРСКИТЕ КОНЧЕТА“

До неотдавна Риа Формоса в региона Алгарве в Португалия била дом на около 2 млн. морски кончета, казва Корея – биолог от Университета към Центъра за морски науки в Алгарве. Той и колегите му разглеждат и изучават животните в малка база на брега и са свидетели как популациите и на двата вида намаляват драстично. „Загубихме около 90% за по-малко от 20 години“ – казва той. Този упадък изглежда е повсеместен отчасти защото морските кончета живеят в морските местообитания в света, понасящи най-тежките удари – включително естуари, мангрови гори, гъсталаци от морски треви и коралови рифове.

В глобален мащаб най-тежък удар нанася нерегулираният риболов, който захранва мащабна търговия със сушени морски кончета. Изтръгвани от морското дъно като страничен улов от дънни траулери или други такъми за всякакъв вид риболов, тези риби се продават по цял свят като традиционен китайски лек и за изработка на сувенири. Много по-малък брой се продават живи заради аквариумната търговия.

Чарът на морските кончета се забелязва лесно, с фантастичната им смесица от черти, които сякаш са взети назаем от други животни: конска глава, независимо движещи се очи и камуфлажните умения на хамелеон, торба като на кенгуру, хватателна опашка като на маймуна. *Нирросатрис* имат пестроцветни окраски и множество издутини и петна, ивици и лунички, шипчета и кожни израстъци като дантела. Морското конче има костни пластини вместо люспи и понеже няма стомах, където да съхранява храната, почти постоянно всмуква веслоноги ракообразни, скариси, рибни ларви и други миниатюрни ядивни видове.

Тези хищници от засада са своеобразни танцьори. При ухажването партньорите в двойката се издигат и спускат, обърнати лице в лице във водата, общувайки дни наред с промени в цвета и прегръдки с опашката, и могат да останат заедно цял сезон.

Но ето къде е уловката: женската забременява мъжкия, вместо да е обратното, което е еволюционна странност, уникална за морските кончета и за близките им братовчеди. Тя поставя богатите си на

Женската забременява мъжкия, а не обратното – еволюционна чудатост, уникална за морските кончета.

жълтък яйца в торбичката на коремчето му през отвор в торса си, наречен яйцепологало. Няколко седмици по-късно раздутият мъжки започва да изпитва родилни контракции чрез телесни спазми, изхвърляйки десетки до хиляди малки във водата в зависимост от размера на конкретния вид. Малките се носят известно време по течението, преди да се установят, и само малцина от тях избягват съдбата да бъдат изядени от хищници.

Когато едно морско конче има нужда да стигне от тук до там, то плува нагоре с френетично размахване на гръбната си перка и се насочва с двойката си коремни перки. За да остане на едно място, то използва гъвкавата си опашка, за да се захване за морската трева, коралите или други неподвижни обекти по дъното. Отличният му камуфлаж го прави почти невидимо. Много неща за тази рибка остават почти неизвестни, включително къде живеят и точно как се справят популациите им. Червеният списък на застрашените видове на Международния съюз за защита на природата включва всички видове *Нирросатрис*, като за много от тях е отбелязано, че липсват достатъчно данни.

„За огромното мнозинство от видовете – казва морската биоложка Аманда Винсът от Университета в Британска Колумбия (УБК) – освен таксономията и някакво основно описание не знаем почти нищо.“ Винсът е директор на проект „Морско конче“ – природозащитен съюз между УБК и Зоологическото общество в Лондон. Проект „Морско конче“ изчислява, че при търговски риболов се

ИНСТАГРАМ

ЧАРЛИ ХАМИЛТЪН ДЖЕЙМС

ОТ НАШИТЕ ФОТОГРАФИ

КОЙ

Изследовател на *National Geographic*, съсредоточил се върху опазването на природата, естествената история и антропологията.

КЪДЕ

Биосферен резерват „Ману“ в Перу

С КАКВО

Panasonic Lumix DMC-GX7
с 14 мм обектив

Докато Хамилтън Джеймс бил на снимки близо до перуанския национален парк „Ману“ – едно от местата с най-голямо биоразнообразие на планетата, – той чул за „Бланкийо“ – място, където птиците ядат глина и където всяка сутрин се събирали папагали ара. Учените подозират, че тези пѳстри, интелигентни животни ядат глината, защото тя им помага да преработят растителните токсини и им осигурява минерални соли. За да заснеме този кадър, Хамилтън Джеймс пристигнал на склона преди арите. Преплувал поток по изгрев слънце, после поставил дистанционна камера, оттеглил се и изчакал птиците да долетят.

National Geographic е най-популярният бранд в Инстаграм с над 303 млн. последователи. На тази страница са показани изображения от нашите акаунти: [@natgeo](#), [@natgeotravel](#), [@natgeointhefield](#), [@natgeoadventure](#), [@natgeoyourshot](#).